

**LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO PAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS
RESPUBLIKOS CIVILINIO PROCESO KODEKSO
PAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS ADMINISTRACINIŲ BYLŲ
TEISENOS ĮSTATYMO NR. VIII-1029 33, 38, 46, 47, 100, 101, 105, 138 IR 156 STRAIPSNIŲ
PAKEITIMO ĮSTATYMO, ŽMONIŲ UŽKREČIAMŲJŲ LIGŲ PROFILAKTIKOS IR
KONTROLĖS ĮSTATYMO NR. I-1553 8 IR 9 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO,
LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS TEISINĖS PAGALBOS
ĮSTATYMO NR. VIII-1591 12, 13, 15 IR 22 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO,
LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO ĮSTATYMO NR. I-67 32
STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymų projektų tikslai ir uždaviniai.

2006 m. gruodžio 13 d. buvo priimta Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (toliau – Konvencija), kuri įsigaliojo 2008 m. gegužės 3 d. Konvencijos tikslas – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų asmenų su negalia visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis žmogaus laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui, jų lygų dalyvavimą įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Konvencijos 12 straipsnyje numatyta:

- asmenys su negalia turi būti visais atvejais laikomi teisės subjektais, kaip ir visi kiti asmenys, turi teisinį veiksnumą visose gyvenimo srityse;
- Konvencijos šalys turi imtis reikiamų priemonių, kad asmenims su negalia būtų numatyta galimybė pasinaudoti pagalba, kurios jiems gali prireikti įgyvendinant savo teisinį veiksnumą;
- Konvencijos šalys turi užtikrinti, kad visos priemonės, susijusios su veiksnumo įgyvendinimu, būtų orientuotos į veiksmingų garantijų suteikimą, kad būtų siekiama užkirsti kelią piktnaudžiavimui pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę;
- vykdant veiksnumo įgyvendinimo priemones, turėtų būti paisoma asmens teisių, valios ir pageidavimų, taip pat neturėtų kilti interesų konfliktų ir neturėtų būti piktnaudžiaujama įtaka;
- minėtos priemonės turėtų būti proporcingos ir pritaikytos atsižvelgiant į kiekvieno asmens aplinkybes, taikomos kuo trumpesnę laiką ir jas turėtų reguliariai peržiūrėti kompetentinga, nepriklausoma ir nešališka institucija arba teismas.

Konvencijos 22 straipsnyje įtvirtintos asmenų su negalia teisės dėl būsto ir šeimos neliečiamumo. Konvencijos 27 straipsnyje pripažįstama asmenų su negalia teisė į darbą lygiai su kitais asmenimis. Konvencijos 29 straipsnyje valstybės narės įsipareigoja užtikrinti asmenų su negalia dalyvavimą politiniame gyvenime, t. y. šio straipsnio a punkte įtvirtinta pareiga užtikrinti, kad asmenys su negalia galėtų veiksmingai ir visapusiškai dalyvauti politiniame ir visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis tiesiogiai ar per laisvai pasirinktus atstovus, įskaitant asmenų su negalia teisę ir galimybę balsuoti ir būti išrinktiems *inter alia*: i) užtikrinant, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų atitinkamos, prieinamos ir jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti ir ii) apsaugant neįgaliųjų teisę rinkimuose ir viešuose referendumuose balsuoti slapta be įbauginimo, taip pat kandidatuoti rinkimuose, faktiškai eiti pareigas ir atlikti visas viešąsias funkcijas visais valdymo lygmenimis, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbinėmis ir naujausiomis technologijomis.

Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto bendrojoje pastaboje¹ nurodyta, kad pagalba įgyvendinant teisinį veiksnumą turi būti teikiama atsižvelgiant į asmenų su negalia teises, valią ir pageidavimus ir niekada neturėtų virsti sprendimų priėmimu už juos. Konvencijos šalys turėtų susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, neleidžiančių asmenims su negalia naudotis teise prieš įstatymą ir privalo „peržiūrėti globą reglamentuojančius įstatymus ir imtis veiksmų rengiant įstatymus ir politikos gaires, siekiant pakeisti sprendimų priėmimą už kitus asmenis sprendimų priėmimu padedant, kai gerbiamas

¹ Neįgaliųjų teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 1 (2014 m.), 24–30 p. <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/19V266-12-str.pdf>.

asmens savarankiškumas, valia ir pageidavimai“. Teisė į lygybę prieš įstatymą ir laisvė būti nediskriminuojamam reikalauja, kad kai valstybė nepripažįsta teisinio veiksnio, tai turi būti daroma tuo pačiu pagrindu visiems asmenims. Teisinio veiksnio nepripažinimas neturi būti grindžiamas asmens savybėmis, pavyzdžiui, lytimi, rase ar negalia, ir juo neturi būti siekiama kitaip vertinti asmens ar dėl jo asmens neturi būti kitaip vertinamas.

Lietuvos Respublikos Seimas Konvenciją ir jos Fakultatyvų protokolą ratifikavo 2010 m. gegužės 27 d. įstatymu Nr. XI-854 „Dėl Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo ratifikavimo“. Taigi Lietuva, ratifikavusi Konvenciją, įsipareigojo imtis visų priemonių, kad užtikrintų asmenų su negalia lygias teises.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, ir įgyvendindama Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“ (redakcija, galiojusi iki 2023 m. gruodžio 22 d.), 3.2.3 papunktyje numatytą priemonę „siekiant įgyvendinti Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją, organizuoti viešąsias konsultacijas su visuomene dėl galimai veiksmingiausių priemonių, siekiant atsisakyti visiško neveiksnio instituto, parengti Civilinio kodekso ir kitų susijusių teisės aktų pakeitimų projektus“, 2023 m. balandžio-gegužės mėnesiais organizavo viešųjų konsultacijų ciklą, kurio metu su įvairių asociacijų, įstaigų, tarnybų, organizacijų ir institucijų atstovais² buvo diskutuota:

- kokių teisinių įrankių ir priemonių reikia asmenims, turintiems psichikos ir (ar) elgesio sutrikimų; kokios pagalbos priemonės, teisiniai įrankiai, paslaugos yra šiuo metu ir koks galimas naujų priemonių, padedančių išsaugoti asmens veiksnumą, poreikis;
- kokios pagalbos ir įrankių reikia institucijoms, į kurias kreipiasi asmenys, turintys psichikos ir (ar) elgesio sutrikimų, kad institucijų atstovai galėtų tinkamai komunikuoti, suprasti tikrąją asmenų su negalia valią ir efektyviai suteikti reikalingas paslaugas;
- apie galimą naują globos modelį, visiškai atsisakant neveiksnio instituto Lietuvoje.

Teisingumo ministerija taip pat atliko 739 teismo sprendimų bylose dėl asmens veiksnio ribojimo, priimtų 2023 m. I pusmetį, analizę. Iki 2024 m. balandžio 18 d. Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registre buvo registruota: 254 neveiksnūs asmenys (visose srityse), 10 187 neveiksnūs tam tikrose srityse asmenys, 1 ribotai veiksnus asmuo (visose srityse), 2 011 ribotai veiksnūs tam tikrose srityse asmenys, 42 pagalbos priimančios sprendimus sutartys ir 78 išankstiniai nurodymai. Asmens veiksnio ribojimo institutu dažniausiai naudojasi artimieji ir giminės (65 proc. visų pareiškėjų), siekdami spręsti vyresnio amžiaus asmenims (asmenys, kurie yra 70 m. ir vyresnio amžiaus, sudaro 61 proc. visų asmenų, dėl kurių buvo inicijuotas teismo procesas), sergantiems demencija, silpnaprotyste ar protiniu atsilikimu (83 proc. visų asmenų, dėl kurių buvo inicijuotas teismo procesas) ir dėl to praradusiems gebėjimą pasirūpinti savimi, aktualius klausimus ir dėl to inicijuodami vyresnio amžiaus asmenų pripažinimą neveiksniais ar ribotai veiksniais tam tikroje srityje. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetas, įvertinęs Lietuvos pirminę ataskaitą dėl Konvencijos įgyvendinimo³, rekomendavo „panaikinti įstatymus, politiką ir praktiką, kuria leidžiama suaugusių asmenų su negalia globa ir turto priežiūra, ir sprendimo priėmimo už kitą asmenį tvarką pakeisti pagalbos, teikiamos priimančios sprendimą, tvarka“⁴.

² Lietuvos negalios forumo, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“, Sutrikusio intelekto žmonių bendrijos „Panevėžio viltis“, asociacijos Kauno „Arkos“ bendruomenės, Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių globos bendrijos, Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“, Žmogaus teisių stebėjimo instituto, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos, Lietuvos notarų rūmų, teismų, Nacionalinės teismų administracijos, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos, Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos gestų kalbos vertimo centro, savivaldybių administracijų, Kelmės rajono socialinių paslaugų centro, Nemenčinės neįgaliųjų dienos užimtumo centro, Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos centro, Klaipėdos psichikos sveikatos centro, Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisijos atstovai.

³ https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/neigaliuju_konv_atask_2012m.pdf.

⁴ Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto 2016 m. balandžio 20 d. [baigiamosios pastabos](#) dėl pirminės Lietuvos ataskaitos, 26 p.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas (toliau – CK projektas), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymo projektas (toliau – CPK projektas), Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 33, 38, 46, 47, 100, 101, 105, 138 ir 156 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – ABTĮ projektas), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 32 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – KTĮ projektas), Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo Nr. I-1553 8 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – ŽULPKĮ projektas) ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 12, 13, 15 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – VGTPĮ projektas, kartu – Įstatymų projektai) parengti siekiant įgyvendinti Konvencijos 12 straipsnio nuostatas, atsisakyti visiško neveiksnio instituto ir pasiūlyti priemones, kurios padėtų asmenims su negalia efektyviai įgyvendinti savo teises, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto bendrąją pastabą ir susijusią rekomendaciją Lietuvai, taip pat viešųjų konsultacijų ir teismo sprendimų bylose dėl asmens veiksnio ribojimo analizės rezultatus.

CK projektu siūloma:

- panaikinti neveiksnio ir riboto veiksnio institutus;
- palikti galimybę nustatyti globą tam tikroje srityje, kaip *ultima ratio* priemonę, asmeniui, kuris dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, t. y. globa būtų nustatoma tik po to, kai asmeniui teikiamos socialinės paslaugos, asmens sveikatos priežiūros paslaugos ir kitos įstatymuose numatytos mažiau asmens teises ribojančios priemonės nebūtų pakankamos, siekiant jam gyventi visavertį gyvenimą;
- įtvirtinti nuostatą, kad jei asmuo dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) apibrėžtas asmenų ratas turėtų teisę kreiptis į teismą su prašymu nustatyti tokio asmens turtui paprastąjį administravimą;
- nustatyti, kad sutarčių dėl pagalbos priimant sprendimus sudarymą ir vykdymą reglamentuojančios nuostatos taip pat būtų *mutatis mutandis* taikomos teikiant pagalbą priimant sprendimus pagal socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus;
- išplėsti išankstinio nurodymo institutą, numatant, kad išankstinis nurodymas gali įsigalioti ne tik nuo teismo sprendimo paskirti asmeniui globą tam tikroje srityje įsiteisėjimo dienos, bet ir tuo atveju, jei dėl asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo ateityje asmuo negalėtų apginti savo turtinių interesų ir šio asmens turtui būtų paskirtas administratorius;
- Neveiksnų ir ribotai veiksnų asmenų registrą pervadinti į Globos ir pagalbos priemonių registrą ir šiame registre atitinkamai kaupti su asmeniui taikomomis pagalbos ar kitomis priemonėmis susijusią informaciją.
- Įgyvendinti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) sprendimą byloje Nr. C-307/22.

CPK projektu siūloma:

- atsisakyti neveiksnio ir riboto veiksnio procesus reguliuojančių nuostatų;
- tikslinti globos tam tikroje srityje pilnamečiam asmeniui nustatymo tvarką, išlaikant asmenų procesines garantijas; globos nustatymo procese atsisakyti privalomos teismo ekspertizės;
- nuo šešių mėnesių iki vienerių metų pailginti terminą iki asmens, kuris dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, pilnametystės, kada būtų galima paduoti prašymą dėl globos jam nustatymo;
- numatyti kreipimosi į teismą dėl paprastojo turto administravimo tvarką, t. y. bylos būtų nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka, numatant žodiškumo, asmens išklauso principus ir apeliacijos galimybę;
- įtvirtinti nuostatas dėl asmens, teikiančio pagalbą priimant sprendimus, teisės dalyvauti teismo procese kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba.

Kitais kartu parengtais Įstatymų projektais siekiama suderinti kitų galiojančių įstatymų nuostatas su CK projektu ir CPK projektu siūlomais pakeitimais.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymų projektus inicijavo ir parengė Teisingumo ministerija.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptariamai teisiniai santykiai.

Šiuo metu Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas įtvirtina asmens neveiknumo ar riboto veiknumo tam tikroje srityje institutus, taip pat yra įtvirtinta galimybė sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus teikimo (CK XIX¹ skyrius) ir galimybė sudaryti išankstinį nurodymą (CK 2.137¹ straipsnis). Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje laikoma, kad asmens teisinio veiknumo atėmimas yra ypač sunkus Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimas, todėl asmuo gali būti pripažintas neveiksniu tik ypatingais atvejais⁵.

2016 m. sausio 1 d. įsigaliojusiais CK, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) pakeitimais⁶ iš esmės buvo pakeistas asmens veiknumo ribojimo instituto teisinis reguliavimas, siekiant jį priartinti prie Konvencijos 12 straipsnio nuostatų ir įgyvendinti Konvencijos 12 straipsnio reikalavimus. Numatyta, kad asmens veiknumas gali būti ribojamas arba asmuo galėtų būti pripažintas neveiksniu tam tikrose srityse, siekiant geriau užtikrinti asmenų teises ir labiau diferencijuoti sprendimus dėl asmenų pripažinimo neveiksniais ar ribotai veiksniais, taip pat geriau atsižvelgti į individualią asmens situaciją. Be to, įtvirtintos papildomos procesinės garantijos asmenų, kuriuos siekiama pripažinti neveiksniais ir ribotai veiksniais, teisėms įgyvendinti ir ginti.

CK 2.10 straipsnyje numatyta, kad fizinis asmuo, dėl psichikos ir elgesio sutrikimo negalintis suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti, teismo gali būti pripažintas neveiksniu toje srityje. Tokiems asmenims nustatoma globa. Teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose asmuo pripažįstamas neveiksniu, sąrašą. Pripažinto neveiksniu tam tikroje srityje asmens vardu sandorius toje srityje sudaro jo globėjas. Jeigu pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje asmuo pasveiksta arba jo sveikata labai pagerėja, teismas pripažįsta jį veiksniu toje srityje, o globa pasibaigia. Dėl pripažinto neveiksniu asmens pripažinimo visiškai veiksniu ar veiksniu toje srityje į teismą gali kreiptis CK 2.10 straipsnio 4 dalyje nurodyti asmenys ir ne dažniau kaip kartą per vienus metus pats asmuo, kuris pripažintas neveiksniu tam tikroje srityje. CK 2.10¹ straipsnyje įtvirtintas neveiknaus asmens būklės peržiūrėjimas, kurį atlieka kiekvienoje savivaldybėje veikianti Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisija. Iš esmės CK 2.11 straipsnyje numatytos analogiškos nuostatos ir dėl fizinių asmenų, kurie dėl psichikos ir elgesio sutrikimo iš dalies negali suprasti savo veiksmų tam tikroje srityje reikšmės ar jų valdyti. Tokiems asmenims nustatoma rūpyba (CK 2.11 straipsnio 1 dalis); teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose fizinis asmuo pripažįstamas ribotai veiksniu, sąrašą (CK 2.11 straipsnio 2 dalis). Srityse, kuriose fizinis asmuo pripažintas ribotai veiksniu, šis asmuo negali sudaryti sandorių ar kitaip veikti be rūpintojo sutikimo. Neveiksnius tam tikroje srityje fizinis asmuo tose srityse, kuriose jis pripažintas ribotai veiksniu, gali sudaryti sandorius ar kitaip veikti su globėjo sutikimu. Išnykus aplinkybėms, dėl kurių asmens veiknumas buvo apribotas tam tikroje srityje, teismas panaikina asmens veiknumo apribojimą toje srityje ir rūpybą, įsiteisėjus teismo sprendimui, toje srityje pasibaigia (CK 2.11 straipsnio 3 dalis).

Informacija apie asmenis, teismo pripažintus neveiksniais tam tikroje srityje arba kurių civilinis veiknumas tam tikroje srityje apribotas, jų globėjus ir rūpintojus, asmenis, sudariusius sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, pagalbą priimant sprendimus teikiančius asmenis, sritis, kuriose asmeniui teikiama pagalba priimant sprendimus, asmenų pateiktus išankstinius nurodymus, taip pat sritis, kuriose asmuo pripažintas neveiksniu ir (ar) kuriose asmens veiknumas apribotas, veiknumo apribojimo arba neveiknumo panaikinimą, sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus, pagalbos priimant sprendimus teikimo pabaigą renkama ir tvarkoma Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų

⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *Matter prieš Slovakiją*; 2001 m. vasario 6 d. sprendimas *Bensaid prieš Jungtinę Karalystę*.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-1566, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-1567.

registre. Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registras yra neviešas valstybės registras (CK 2.11¹ straipsnio 1 dalis).

Pagal CK 2.13 straipsnį neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens nuolatine gyvenamąja vieta pripažįstama jo globėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu globėjas ir globotinis gyvena toje pačioje valstybėje. Jeigu valstybės skiriasi, neveiksnaus tam tikroje srityje fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje, kurioje yra jo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centras.

CK 2.25 straipsnio 1, 2 dalyse įtvirtinta, kad fizinis asmuo neliečiamas. Be paties asmens (o kai asmens neveiksnaus šioje srityje, – be jo atstovo pagal įstatymą) valios ir laisvo sutikimo su juo negali būti atliekami jokie moksliniai, medicinos bandymai ar tyrimai, atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik asmens sutikimu; jeigu asmuo yra neveiksnaus šioje srityje, šį sutikimą gali duoti jo globėjas. Asmuo, įsiteisėjęs teismo sprendimu pripažintas neveiksniu šioje srityje, negali sudaryti santuokos, o ribotai veiksnus šioje srityje asmuo negali sudaryti santuokos be rūpintojo rašytinio sutikimo (CK 3.15 straipsnio 1, 2 dalys). Globėjas turi teisę sudaryti atstovaujamo neveiksnaus tam tikroje srityje asmens vardu ir interesais visus būtinus sandorius toje srityje. Rūpintojas, be kita ko, duoda sutikimą ribotai veiksniam tam tikroje srityje asmeniui sudaryti sandorį, kurio šis negali sudaryti savarankiškai (CK 3.240 straipsnis). Taip pat globėjas (rūpintojas) gali būti skiriamas neveiksnaus tam tikroje srityje ir ribotai veiksnaus tam tikroje srityje asmens, turinčio nekilnojamųjų ir kilnojamųjų daiktų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, turto administratoriumi (CK 3.245 straipsnis).

Pilnametis veiksnus fizinis asmuo gali pateikti išankstinį nurodymą, kaip turėtų būti tvarkomi klausimai dėl jo turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei ateityje jo veiksnumas būtų apribotas. Išankstinis nurodymas įsigalioja, kai įsiteisėja teismo sprendimas dėl asmens veiksnumo ribojimo ir galioja išankstiniame nurodyme numatytą terminą, o jei galiojimo terminas nenurodytas, išankstinis nurodymas galioja tol, kol panaikinamas teismo sprendimas, kuriuo asmens veiksnumas buvo apribotas. Kai išankstinis nurodymas įsigalioja, jo nuostatomis privalo vadovautis visi asmenys ir institucijos, atliekantys veiksmus dėl išankstinį nurodymą pateikusių asmens turtinių ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo, išskyrus atvejus, kai teismo tvarka konstatuojama, kad dėl pasikeitusių aplinkybių vadovavimasis išankstiniu nurodymu aiškiai nebeatitinka jį pateikusių asmens interesų (CK 2.137¹ straipsnis).

Pagal šiuo metu galiojančio CK 3.242 straipsnio 3 dalį globėju ar rūpintoju gali būti skiriamas tik veiksnus šioje srityje fizinis asmuo. Galimybės globėju skirti juridinį asmenį, įstatymų nustatyta tvarka teikiantį socialines paslaugas, galiojančiame teisiniame reguliavime nėra.

Pilnametis veiksnus fizinis asmuo taip pat gali raštu sudaryti sutartį su pilnamečiu veiksnium fizinium asmeniu, kuriuo jis pasitiki, dėl pagalbos priimančiam sprendimus tam tikrose gyvenimo srityse. Sutartis gali būti sudaroma, kai asmeniui dėl psichikos ir elgesio sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus. Sutartys dėl pagalbos priimančiam sprendimus sudaromos notarine forma ir jų pakeitimai registruojami Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre (CK 3.279¹ straipsnio 1, 2 dalys). Asmens, sudariusio šią sutartį, sprendimai yra jo asmeniniai (CK 3.279² straipsnio 1 dalis). Atitinkamai bet kuri iš sutarties šalių gali kreiptis į notarą ar konsulinį pareigūną ir pateikti pareiškimą dėl sutarties nutraukimo (CK 3.279³ straipsnio 1 dalis).

Pagal CPK 508 straipsnio 3 dalį, jei neveiksnaus tam tikroje srityje ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje asmuo turi nekilnojamųjų ar kilnojamųjų daiktų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, teismas paskiria to turto administratorių. Tai reiškia, kad tik visiškai ar iš dalies apribojus asmens veiksnumą, skiriamas turto administravimas (CK 4.239 straipsnis). Nuostatų, numatančių, kad jei asmuo dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų, būtų galima pasitelkti asmens turto administravimo institutą kitų asmenų (pavyzdžiui, sutuoktinio, tėvų, pilnamečių vaikų ar kt.) iniciatyva, tačiau neapribojus asmens veiksnumo, šiuo metu galiojančiame CK nėra.

Bylos dėl asmens veiksnumo ribojimo nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka, vadovaujantis CPK XXVIII skyriuje įtvirtintomis nuostatomis. Šios bylos teismingos asmens, dėl kurio veiksnumo ribojimo kreipiamasi, gyvenamosios vietos apylinkės teismui (CPK 462 straipsnio 1 dalis), o pareiškimą dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje gali paduoti CPK 463 straipsnio

1 dalyje nurodyti asmenys. Be to, tokį pareiškimą galima paduoti ne anksčiau kaip likus šešiams mėnesiams iki asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksnium ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje, pilnametystės (CPK 463 straipsnio 2 dalis). Pareiškimė dėl asmens veiksnumo ribojimo, be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, turi būti išdėstytos aplinkybės, rodančios asmens psichikos sutrikimą, dėl kurio tas asmuo visiškai ar iš dalies negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, taip pat turi būti pateikta sveikatos priežiūros įstaigos pažyma, kiti įrodymai apie asmens psichinę būklę (prašant asmenį pripažinti neveiksnium tam tikroje srityje), socialinio darbuotojo išvada apie asmens, kurio veiksnumą prašoma apriboti, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba, taip pat turi būti nurodytos sritys, kuriose prašoma apriboti asmens veiksnumą (CPK 466, 471 straipsniai). Psichiatrijos ekspertizė pagal CPK 466 straipsnio 1 dalį, 471 straipsnį yra privaloma, išskyrus tam tikras ribotas išimtis. Teismas, kuriam paskirta parengti bylą dėl asmens veiksnumo ribojimo nagrinėti, be kitų procesinių veiksmų, taip pat kreipiasi į Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro tvarkymo įstaigą prašydamas pateikti duomenis apie asmens, kurio veiksnumą prašoma apriboti, pateiktus išankstinius nurodymus (CPK 466 straipsnio 1 dalis, 471 straipsnio 1 dalis). Išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, teismas priima sprendimą pripažinti asmenį ribotai veiksnium tam tikroje srityje arba pareiškimą atmėta. Priėmęs sprendimą pripažinti asmenį ribotai veiksnium tam tikroje srityje, teismas sprendime nurodo baigtinį sričių, kuriose asmuo pripažįstamas ribotai veiksnium, sąrašą. Bylos nagrinėjimo metu nustatęs, kad nėra pagrindo pripažinti asmenį ribotai veiksnium tam tikroje srityje, tačiau asmeniui reikalinga pagalba priimant sprendimus, pasiūlo asmeniui sudaryti sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus ir tai nurodo sprendime (CPK 473 straipsnio 1 dalis).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, asmens, kurio veiksnumas yra apribotas arba atėityje dėl sveikatos būklės gali būti apribotas, galimybė išreikšti savo valią arba jo lygus su kitais asmenimis dalyvavimas įvairiose gyvenimo srityse vis dar yra ribojami, o tai reiškia, kad iš Konvencijos 12 straipsnio kylantys reikalavimai nėra tinkamai įgyvendinami. Be to, galiojančiame teisiniame reguliavime nėra įtvirtinta pakankamai alternatyvių priemonių, kurios padėtų asmenims įgyvendinti savo veiksnumą. Taip pat esamas teisinis reguliavimas aiškiai neįtvirtina, kad asmens veiksnumo ribojimas, t. y. globos nustatymas, yra kraštutinė priemonė, kad globa gali būti nustatoma tik po to, kai asmeniui socialinės paslaugos ir kitos įstatymuose numatytos mažiau ribojančios priemonės nepakankamos, siekiant jam gyventi visavertį gyvenimą. Be to, teismo psichiatrijos ekspertizės išvada yra vienas iš pagrindinių įrodymų teisme sprendžiant, ar asmuo geba suprasti savo veiksmus ir pasirūpinti savimi, iš esmės medicininiam asmens įvertinimui skiriant ypatingą įrodomąją reikšmę, nors visų pirma turi būti akcentuojamos asmeniui prieinamos pagalbos priemonės ir asmens gebėjimai.

Įstatymuose jau dabar yra numatyta tam tikrų priemonių, kuriomis padedama asmeniui, kuris negali suprasti savo veiksmų, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme numatytas asmens atstovavimas sveikatos apsaugos srityje, kai asmuo negali būti laikomas galinčiu protingai vertinti savo interesų, o Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme numatyta galimybė kreiptis dėl socialinių paslaugų gavimo ne tik pačiam asmeniui, bet ir jo artimiesiems. Šios priemonės taip pat buvo įvertintos rengiant Įstatymo projektus.

2016–2018 m. Teisingumo ministerija vykdė CK, CPK įtvirtinto asmens veiksnumo ribojimo instituto teisinio reguliavimo stebėseną⁷. Stebėsenos metu buvo renkami ir apibendrinami iš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos

⁷ Viešai paskelbtos šios teisinio reguliavimo stebėsenos pažymos:

2017 m. balandžio 7 d. teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-65:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6f88dd111b7a11e79f4996496b137f39>

2018 m. balandžio 6 d. teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-67:

[https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a5e0ea01398e11e884a38848fe3ec9e2?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=b442da96-8f72-4911-bf17-a3b533dae81e)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a5e0ea01398e11e884a38848fe3ec9e2?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=b442da96-8f72-4911-bf17-a3b533dae81e](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a5e0ea01398e11e884a38848fe3ec9e2?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=b442da96-8f72-4911-bf17-a3b533dae81e)

2019 m. gegužės 23 d. teisinio reguliavimo stebėsenos pažyma Nr. 5R-137:

[https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/42747b317d2611e98a8298567570d639?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=05045991-4ce6-4ff7-92bc-fcaeef6c9541)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/42747b317d2611e98a8298567570d639?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=05045991-4ce6-4ff7-92bc-fcaeef6c9541](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/42747b317d2611e98a8298567570d639?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=05045991-4ce6-4ff7-92bc-fcaeef6c9541)

ministerijos, Neįgalųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, asociacijos „Lietuvos negalios organizacijų forumas“, Teisėjų tarybos, Lietuvos advokatūros, Lietuvos notarų rūmų, Lietuvos savivaldybių asociacijos, Nacionalinės teismų administracijos gauti duomenys apie asmens veiksnio ribojimo instituto praktinį taikymą teismuose, savivaldybėse ir kitose institucijose. Nors stebėsenos metu dalis pateiktų pasiūlymų yra susiję su galiojančiu asmens veiksnio ribojimo procesu (pavyzdžiui, dėl sričių, kuriose asmuo galėtų būti pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniu, sąrašo ir pan.) ir atsisakant neveiksnio instituto lieka nebeaktualūs, tačiau tam tikri siūlomi teisinio reguliavimo pakeitimai parengti atsižvelgiant į stebėsenos metu pateiktus siūlymus (pavyzdžiui, dėl ekspertizės atsisakymo globos nustatymo procese ir pan.).

Šiuo metu galiojančioje CK 6.735 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad pacientas turi teisę prašyti, kad jo lėšomis būtų padarytos jo medicinos dokumentų kopijos. Ši paciento teisė gali būti ribojama tik įstatymų nustatyta tvarka. Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjas privalo paaiškinti pacientui įrašų medicinos dokumentuose reikšmę. Jeigu paciento reikalavimas yra pagrįstas, gydytojas privalo ištaisyti, užbaigti, panaikinti, paaiškinti ir (ar) pakeisti netikslius, neišsamius, dviprasmiškus duomenis arba su diagnoze, gydymu ar slauga nesusijusius duomenis. Tokia straipsnio formuluoatė suponuoja, kad pacientas, norėdamas gauti savo medicinos dokumentų kopijas, visais atvejais privalo už jas susimokėti.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Dėl neveiksnio ir riboto veiksnio institutų atsisakymo ir kitų CK pakeitimų

Teikiamu CK projektu siūloma atsisakyti asmens neveiksnio ir riboto veiksnio institutų. Priėmus šį pakeitimą, visi asmenys būtų veiksnūs, o prireikus papildomų priemonių veiksnui įgyvendinti, asmenys galėtų pasinaudoti pagalba priimant sprendimus, teikiama pagal socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus, ar kitais mechanizmais, pavyzdžiui, naujai siūlomu paprastojo turto administravimo institutu (keičiamo CK 4.239 straipsnio 3 dalis, 4.240 straipsnio 5 dalis), išankstinio nurodymo (CK 2.137¹ straipsnis) ir pagalbos priimant sprendimus, teikiamos pagal notariškai patvirtintą sutartį, institutais (CK 3.279¹ straipsnis).

Tais atvejais, kai asmuo dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, siūloma palikti galimybę šiam asmeniui teismo tvarka nustatyti globą tam tikroje srityje, kaip *ultima ratio* priemonę, kuri galėtų būti nustatoma tik po to, kai asmeniui socialinės paslaugos, asmens sveikatos priežiūros paslaugos ir kitos įstatymuose numatytos mažiau jo teises ribojančios priemonės nebūtų pakankamos, siekiant padėti įgyvendinti šio asmens veiksnumą. Minėtos priemonės taip pat galėtų būti pripažįstamos nepakankamomis ir tais atvejais, kai teismas nustatytų, kad asmuo, kuris dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, pakartotinai atsisako pasinaudoti jam siūlomomis paslaugomis ir (ar) priemonėmis. Asmens, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, vardu sandorius toje srityje sudarytų jo globėjas, o teismas negalėtų paskirti globėjo prieš asmens, kuriam paskiriamas globėjas, valią (keičiamo CK 3.240 straipsnio 2 dalis, 3.277 straipsnis). Svarbu akcentuoti, kad tam, kad globos asmeniui nustatymu būtų naudojamosi tik kaip *ultima ratio* priemonė, pereinamuoju laikotarpiu bus labai svarbus ir vadinamų „minkštųjų priemonių“ poreikis. Tai yra, reikės organizuoti mokymus socialiniams darbuotojams, kad jie, kompleksiskai įvertinę asmenų, kurie kreipiasi dėl išvados apie asmens, kuriam prašoma nustatyti globą, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienius sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba tam tikroje srityje, gavimo, motyvus ir priežastis, kodėl norima kreiptis dėl globos nustatymo, mokėtų ir galėtų asmenims atskleisti ir paaiškinti, kad yra ir kitos priemonės, galinčios padėti vienoje ar kitoje situacijoje (pavyzdžiui, jei dėl globos nustatymo būtų kreipiamasi dėl to, jog reikia tvarkyti asmens turtą, socialinis darbuotojas turėtų paaiškinti, jog tokiu atveju galima pasinaudoti turto administravimo institutu ir pan., o savivaldybėje dirbantis pirminės teisinės pagalbos specialistas, prireikus, galėtų asmeniui paaiškinti teisinės procedūras dėl galimybių pasinaudoti kitais įstatymuose įtvirtintais institutais). Taip pat dėl pasikeitusio teisinio reguliavimo turės būti organizuojami mokymai teisėjams, įvairių institucijų darbuotojams. Bus labai svarbus ir visuomenės informavimas bei švietimas dėl galimybių pasinaudoti alternatyviomis priemonėmis, kurios padėtų įgyvendinti asmenų veiksnumą, jog būtų prisitaikoma prie pasikeitusio teisinio reguliavimo.

Įvertinus atliktą teismų sprendimų analizę, pastebėta, kad tam tikrais atvejais teismo sprendimais asmenų veiksnumas apribojamas asmeninių teisių srityse, pavyzdžiui, apribojama teisė sudaryti santuoką, nustatomi politinių teisių įgyvendinimo ribojimai ir pan. Tokie ribojimai nesuderinami su Konvencijos 12, 23, 29 straipsniuose įtvirtintomis garantijomis, todėl siekiama šių ribojimų atsisakyti, aiškiai įtvirtinant CK, kad atitinkamos asmeninės teisės negali būti ribojamos ir šiose srityse negali būti nustatoma globa, ir įgalinant asmenis su negalia laisvai įgyvendinti pagrindines savo asmenines laisves ir teises (keičiamo CK 2.6 straipsnio 2 dalis, 3.238 straipsnio 1 dalis). Tai atitinka ir 2023 m. gegužės 5 d. viešosios konsultacijos metu dalyvavusių asmenų išsakytas pozicijas, kad reikalinga siaurinti globos ar neveiksnumo turinį, atsisakant asmeninių teisių ribojimų, plėsti svarbiausių pažeidžiamo asmens interesų apsaugą. Atitinkami pakeitimai būtų įtvirtinti ir CPK.

CK projektu taip pat siūloma CK 1.84 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti, kad sandoris, sudarytas pilnamečio fizinio asmens, kuriam paskirta globa tam tikroje srityje, toje srityje sudarytas sandoris negalioja. Pilnamečio fizinio asmens, kuris dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų ir kurio turtui paskirtas administratorius, sudarytas turtinis sandoris negalioja, išskyrus tam tikras išimtis: asmeniui, kurio turtui būtų paskirtas administratorius, paliekama teisė sudaryti smulkius buitinius sandorius ir kitus sandorius, kuriuos pagal šį kodeksą ir kitus įstatymus toks pilnametis fizinis asmuo gali sudaryti savarankiškai. Šioje nuostatoje išimtis dėl kitų sandorių apima asmeninio pobūdžio sandorius, kurių sudarymas siūlomu teisiniu reguliavimu nebūtų ribojamas, kai asmens turtui paskirtas turto administratorius, o turto administratorius būtų įgaliotas veikti tik turtinių santykių srityse, kiek tai numato turto paprastojo administravimo turinys.

Įvertinant tai, kad pagal naują teisinį reguliavimą asmens neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutų neliktų, be to, net ir asmeniui, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, būtų visiškai neribojama teisė bet kuriuo metu kreiptis į teismą dėl jo statuso peržiūrėjimo, šiame procese pasinaudojant valstybės garantuojama teisine pagalba, kartu siūloma atsisakyti ir administracinės asmens būklės peržiūros procedūros. Taip atsižvelgiama ir į stebėsenos metu⁸ Lietuvos savivaldybių asociacijos pateiktus apibendrintus savivaldybių siūlymus, kad keičiant teisinį reguliavimą turėtų būti įvertinta asmens būklės peržiūros procedūra Neveiksnaus asmens būklės peržiūrėjimo komisijoje: iš esmės savivaldybėms kyla abejonių dėl peržiūros tikslingumo, akcentuojamas nepalankus globėjų požiūris į neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimą, administracinė našta globėjams. Pažymėtina, kad nors atsisakoma peržiūros procedūros Neveiksnaus asmens būklės peržiūrėjimo komisijoje, išlieka visos teisinės prielaidos reguliariam asmens statuso peržiūrėjimui: vadovaujantis CK 3.241 straipsniu, globos institucijoms – savivaldybių administracijoms išlieka pareiga prižiūrėti globėjų, kitų šiame straipsnyje nurodytų subjektų veiklą, todėl, sistemingai ir planuotai vykdydamos šią pareigą, būtent globos institucijos turės reguliariai įvertinti, ar nėra pasikeitusi asmens, kuriam nustatyta globa, situacija, ar nėra tikslinga teisės aktų nustatyta tvarka inicijuoti asmens statuso peržiūrėjimo teisme. Be to, Įstatymų projektais iš esmės keičiama pagalbos asmenims įgyvendinti savo veiksnumą sistema ir, kaip minėta, globa tam tikroje srityje būtų kaip *ultima ratio* priemonė.

Siekiant apsaugoti asmens, kuris negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti ir kuriam siekiama nustatyti globą tam tikroje srityje, interesus, CK projektu siūloma CK 1.129 straipsnio 1 dalies 4 punktą dėstyti taip, kad ieškinio senaties terminas būtų sustabdomas, jeigu tokiam asmeniui yra pradėta globos nustatymo procedūra ir nepaskirtas globėjas. Jei globa asmeniui nebūtų nustatyta, neigiamos pasekmės tokiam asmeniui nekiltų, o senaties terminas tęstųsi toliau.

Pagal CK projektą asmens, kuriam nustatoma globa tam tikroje srityje, gyvenamąja vieta būtų pripažįstama jo globėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, tačiau įtvirtinamas esminis pakeitimas, kad minėta nuostata būtų netaikoma, jei globotinio asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centras yra kitoje gyvenamojoje vietoje nei jo globėjo nuolatinė gyvenamoji vieta, tada pilnamečio globotinio nuolatinė gyvenamoji vieta būtų nustatoma pagal bendrai visiems asmenims taikomas CK 2.12 straipsnio nuostatas (keičiamo CK 2.13 straipsnis). Siūlomu teisiniu reguliavimu globojamo asmens gyvenamoji

⁸ 2019 m. gegužės 23 d. stebėsenos pažyma Nr. 5R-137, p. 14-15.

vieta visais atvejais nebūtų tapatinama su globėjo gyvenamąja vieta, taigi globotiniui būtų sudaroma galimybė savarankiškai išlaikyti asmeninę gyvenamąją vietą ir asmens orumas nebūtų ribojamas.

CK projektu siūloma keisti ir CK 2.25 straipsnį, pagal kurį pats asmuo laisva valia galėtų sutikti dėl chirurginės operacijos, net globos nustatymo atveju tokio sutikimo už asmenį negalėtų duoti globėjas. Be asmens valios atlikti šiame straipsnyje nurodytą intervenciją į kūną (straipsnyje nurodomas baigtinis tokių intervencijų sąrašas) būtų galima tik gavus teismo leidimą. Atitinkamai CK 2.26 straipsnio 4 dalyje siūloma atsisakyti nuostatos, kad neveiksnaus asmens globėjo sutikimu neveiksnaus asmuo ne ilgiau kaip tris darbo dienas gali būti priverstinai hospitalizuojamas. Tai reiškia, kad priverstinės hospitalizacijos sąlygos asmeniui, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, suvienodinamos su visais kitais asmenimis. Globojamas asmuo galėtų būti hospitalizuojamas ne ilgiau kaip tris darbo dienas, po to reikėtų kreiptis į teismą dėl hospitalizavimo pratęsimo bendra tvarka. Toks teisinis reguliavimas nediskriminuotų asmenų, kuriems nustatyta globa tam tikroje srityje.

Siekiant, kad išankstinis nurodymas būtų dar viena priemonė, kuri leistų išvengti kraštutinės priemonės – globos nustatymo, siūloma jį išplėsti, įtvirtinant nuostatas, jog išankstinis nurodymas būtų taikomas (įsigaliojęs) ir tais atvejais, kai asmens turtui nustatomas administravimas. Atsižvelgiant į tai, kad turto administratoriui nesuteikta teisė spręsti dėl asmeninio pobūdžio klausimų, išankstinis nurodymas galiotų tik turtinių sandorių aspektu (CK 2.137¹ straipsnis).

Kaip minėta, siekiant atsisakyti nepagrįstų asmeninių teisių ribojimų, CK projektu siūloma CK 3.15 straipsnį pripažinti netekusiu galios, t. y. atsisakyti veiksnio kaip būtinos santuokos sudarymo sąlygos (kadangi visi asmenys būtų veiksnūs) ir kartu neapriboti galimybės asmenims, kuriems nustatyta globa, teisės sudaryti santuoką. Tai, ar santuoką siekiama sudaryti laisva vyro ir moters valia, be bet kokio grasinimo, prievartos, apgaulės ar kitokių valios trūkumų, bus tikrinama bendra tvarka. Tokiu būdu santuokos sudarymo galimybė bus siejama ne su formaliu pažeidžiamo asmens statusu, o su galimybe individualiai įvertinti būsimų sutuoktinių valią, kaip yra daroma ir šiuo metu tikrinant veiksnį asmenų atitiktį CK nustatytoms santuokos sudarymo sąlygoms. Kartu su minėtais CK pakeitimais, redakciniu aspektu tikslinami galiojantys CK 3.51, 3.55, 3.58, 3.72, 3.102 ir 3.124 straipsniai.

Sprendžiant globėjų skyrimo problemą, CK projektu siūloma įtvirtinti, kad asmens globėju taip pat galėtų būti skiriamas ir juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka teikiantis socialines paslaugas. Tokiu atveju globėjo funkcijas atliktų juridinio asmens paskirtas fizinis asmuo, t. y. juridinio asmens darbuotojas (keičiamo CK 3.242 straipsnio 4 dalis). Savivaldybių atstovai ir kiti suinteresuoti asmenys dar 2016–2018 m. Teisingumo ministerijos vykdytos CK, CPK įtvirtinto asmens veiksnio ribojimo instituto teisinio reguliavimo stebėsenos metu ne kartą akcentavo, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra numatyta jokie teisinio mechanizmo bei alternatyvos tais atvejais, kai, asmenį pripažinus neveiksnium ar ribotai veiksnium tam tikrose srityse, jo artimieji atsisako būti jo rūpintojais (globėjais). Numatomais pakeitimais sukuriamos prielaidos ne tik atsisakyti visiško neveiksnio instituto, suaugusio asmens rūpybos, bet ir praplėsti asmenų, galinčių būti asmens, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, globėjais ratą.

Siūlomu teisiniu reguliavimu, be kita ko, teisė kreiptis į teismą dėl globos panaikinimo be apribojimų suteikiama ir pačiam asmeniui, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, taip pat jo sutuoktiniui, tėvams, pilnamečiams vaikams, globos institucijai arba prokurorui, atitinkamai pilnamečio asmens globa pasibaigia teismo sprendimu (keičiamo CK 3.277 straipsnio 3, 4 dalys).

Atsižvelgiant į tai, kad Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro pavadinimu pabrėžiamas asmens neveiksnumas, CK projekto 6 straipsniu siūloma šį registrą pervadinti į Globos ir pagalbos priemonių registrą (keičiamo CK 2.11¹ straipsnis). Įstatymų projektų rengėjų manymu, keičiamas registro pavadinimas labiau atlieps žmogaus teisių principus ir Konvencijos nuostatas, o pavadinime naudojamos sąvokos savaime nesuponuos asmens nugalavimo ir teisių atėmimo. Siūloma, kad šiame registre, be kita ko, būtų kaupiama su asmeniui taikomomis pagalbos ar kitomis priemonėmis susijusi informacija. Nuostatos, kad siūlomas pervadinti registras bus neviešas valstybės registras, jo valdytoja – Teisingumo ministerija ir kt., CK projektu nekeičiamos.

Kartu su aptartais su globos nustatymu susijusių nuostatų pakeitimais redakciniu aspektu tikslinamos ir kitos galiojančios CK nuostatos (CK 1.16, 1.35, 1.85, 2.114, 2.137², 2.147, 2.148, 3.144 straipsniai ir kt.).

Dėl pagalbos priimant sprendimus

Atsisakius asmens neveiksnumo ir riboto veiksnumo institutų, taip pat siūloma išplėsti pagalbos priimant sprendimus institutą, CK 3.279¹ straipsnyje numatant, kad sutartys dėl pagalbos priimant sprendimus sudaromos ne tik notarine forma, bet ir socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. CK 3.279¹ straipsnio nuostatos dėl pagalbos priimant sprendimus sutarties sudarymo sutartims, sudaromoms socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka, būtų taikomos tiek, kiek socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojantys teisės aktai nenustato kitaip.

Taip pat siekiant užtikrinti, kad pagalbininkas be kliūčių galėtų teikti pagalbą ir dalyvauti su asmeniu, kuriam tokia pagalba reikalinga, įvertinus vykdytų viešųjų konsultacijų rezultatus, siūloma aiškiai apibrėžti pagalbininko statusą, CK 3.279² straipsnio 3 dalyje įtvirtinant nuostatą, kad asmeniui, sudariusiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, pageidaujant, asmuo, teikiantis pagalbą priimant sprendimus turi teisę dalyvauti šiam asmeniui sudarant sandorius su trečiaisiais asmenimis, kreipiantis į valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitus juridinius asmenis, taip pat dalyvaujant kituose teisiniuose santykiuose, kai asmeniui, sudariusiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, reikalinga pagalba priimant sprendimus. Šiame kontekste „kiti juridiniai asmenys“ apima ir bankus, privačias asmens sveikatos priežiūros įstaigas. Siekiant aiškumo, CK įtvirtinamas pavyzdinis ir nebaigtinis veiksmų, kuriuos galėtų atlikti pagalbininkas asmens, kuriam teikiama pagalba, santykiuose su trečiaisiais asmenimis, sąrašas: pagalbininkas galėtų pateikti reikalingą informaciją asmeniui, sudariusiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, jam suprantamu būdu, pristatyti šio asmens priimtą sprendimą tretiesiems asmenims, padėti asmeniui, sudariusiam sutartį dėl pagalbos priimant sprendimus, komunikuoti su trečiaisiais asmenimis ir pan. Remiantis naujai siūlomu CK 3.279⁴ straipsniu, CK XIX¹ skyriaus nuostatos *mutatis mutandis* būtų taikomos ir pagalbininkams, kai pagalba priimant sprendimus teikiama pagal socialinių paslaugų teikimą ar asmens su negalia teisių apsaugos įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus.

Dėl turto administravimo

Kaip minėta, atsisakius neveiksnumo ir riboto veiksnumo instituto, Įstatymų projektais siekiama nustatyti papildomas priemones, kurios padėtų asmenims įgyvendinti veiksnumą, taigi CK projektu taip pat siūloma išplėsti kito asmens turto administravimą. Asmeniui, kuriam reikalinga pagalba ginant savo turtinius interesus, tokia pagalba jam būtų suteikiama neapribojant jo veiksnumo, taip pat ir nenustačius globos tam tikroje srityje. CK įstatymo projektu siūloma įtvirtinti, kad, jei asmuo dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų, tokio asmens sutuoktinis, sugyventinis (partneris), o kai jo nėra, – vienas iš šio asmens tėvų (įtėvių) arba vienas iš šio asmens pilnamečių vaikų (įvaikių), arba vienas iš šio asmens pilnamečių brolių (seserų), arba vienas iš šio asmens pilnamečių vaikaičių, arba vienas iš šio asmens senelių turi teisę kreiptis į teismą su prašymu skirti šio asmens turtui paprastąjį administravimą (keičiamo CK 4.239 straipsnio 3 dalis). Šiuo atveju turto administravimo faktas registruojamas Globos ir pagalbos priemonių registre ir nurodomas turto administratorius (keičiamo CK 4.236 straipsnio 4 dalis). Pasirenkamas platus, su konkrečiomis medicininėmis diagnozėmis nesusietas kriterijus „dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų“, įvertinant tiek kituose apsaugos priemonės įtvirtinančiuose įstatymuose vartojamas formuluotes, tiek tai, kad šį aspektą turėtų įvertinti teismas, atsižvelgdamas į visas asmens, kurio turtui reikalinga nustatyti paprastąjį turto administravimą, individualias aplinkybes (pavyzdžiui, jei asmuo su intelekto negalia geba apdairiai rūpintis turimu turtu, teismas turto administratoriaus numatomu pagrindu neskirtų). CK apibrėžtas ratas asmenų, kurie galėtų būti skiriami turto administratoriumi, įvertinant šių asmenų ypatingą, artimą ryšį su asmeniu, kuris gali ir negalėti aiškiai išsakyti savo valios. Kaip minėta, turto administravimo nustatymas asmens turtui jokių aspektu neribotų šio asmens asmeninių neturtinių teisių, galimybių sudaryti asmeninius neturtinius sandorius. Asmuo, kurio turtui nustatomas administravimas CK 4.239 straipsnio 3 dalyje nurodytu atveju, turėtų teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, turto administratoriaus, kitų asmenų ar institucijų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra

nustatyta notarinė ar kita speciali forma. Jeigu toks asmuo vis dėlto sudarytų sandorį, toks sandoris negaliojotų (keičiamo CK 1.84 straipsnio 2 dalis). Dėl sandorio „kita speciali forma“ paaiškintina, kad pagal galiojantį teisinį reglamentavimą nepilnamečiai iki keturiolikos metų turi teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma (CK 2.7 straipsnio 3 dalis). Remiantis teismų praktika, paprasta rašytine forma sudaromi sandoriai, kuriems privaloma teisinė registracija, atitinka sąvoką „kita speciali forma“⁹. Kartu su CK 4.239 straipsnio 3 dalies pakeitimu redakciniu aspektu tikslinami CK 4.240, 4.251 straipsniai.

Dėl CK pakeitimų, susijusių su kitų asmenų teisių apsauga, ir ESTT sprendimo byloje C-307/22 įgyvendinimo

CK 6.56 straipsnio 1 dalies 2 punktą siūloma keisti, užtikrinant kreditoriaus teisių apsaugą.

Taip pat siūloma keisti CK 6.268 straipsnio 4 dalį, įtvirtinant nuostatą, kad jeigu žalos padarė asmuo, kuris savo veiksmų reikšmės suprasti ar jų valdyti negalėjo dėl psichikos ir elgesio sutrikimo, tai teismas gali įpareigoti atlyginti žalą kartu su šiuo asmeniu gyvenantį jo sutuoktinį, tėvus ar pilnamečius jo vaikus, kurie žinojo apie tokią žalą padariusio asmens psichikos būklę, tačiau nesiėmė jokių priemonių, kad tam asmeniui būtų suteiktos socialinės, asmens sveikatos priežiūros paslaugos, ar taikytos kitos įstatymuose numatytos priemonės, kurias suteikus ar taikius žalos būtų buvę galima išvengti. Tai reiškia, kad dėl atsakomybės už savo veiksmų reikšmės suprasti negalintį fizinio asmens padarytą žalą paliekama vertinti teismui, o įrodinėjimo prasme būtų vadovaujama bendrojo įrodinėjimo naštos paskirstymo principu „įrodinėja tas, kas teigia“, įtvirtintu CPK 178 straipsnyje. Kasacinis teismas yra konstatavęs, kad pareiga atlyginti žalą pagal CK 6.268 straipsnio 4 dalį gali atsirasti esant tokioms sąlygoms: 1) žalą padarė asmuo, kuris negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo; 2) atlyginti žalą gali būti įpareigoti tik šioje įstatymo normoje nurodyti, kartu su žala padariusiu asmeniu gyvenantys, asmenys; 3) *šie asmenys žinojo apie žalą padariusio asmens psichikos būklę, tačiau nesiėmė priemonių, kad tas asmuo būtų pripažintas neveiksniu*¹⁰. Taigi įrodymas, kad artimieji ėmėsi realių veiksmų, galėtų būti, pavyzdžiui, kreipimasis dėl atitinkamų socialinių ar asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, globos tam tikroje srityje nustatymo inicijavimas ir pan., t. y. jei būtų matoma, kad normoje nurodyti artimieji dėjo bent minimalias pastangas, kad asmeniui būtų suteiktos reikiamos paslaugos ar priemonės, tai turėtų eliminuoti jų pareigą atlyginti žalą pagal aptariamą CK 6.268 straipsnio 4 dalį. Kalbant apie globėjo atsakomybę už pilnamečio fizinio asmens, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, padarytą žalą (CK 6.278 straipsnis), teiginys asmenį „prižiūrėti privalanti institucija“ atitinka CK 3.241 straipsnio 2 dalies nuostatą, nukreipiančią į asmenis, esančius gydymo ar globos institucijose, kurios privalo asmenį prižiūrėti, t. y. jei asmuo yra hospitalizuotas, gydymo įstaiga būtų atsakinga, kad šis asmuo nepadarytų žalos. Siūlomos CK 6.278 straipsnio nuostatos atitinka ir teismų praktiką¹¹.

ESTT sprendime Nr. C-307/22, be kita ko, išaiškino, kad 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB 12 straipsnio 5 dalis ir 15 straipsnio 1 ir 3 dalys turėtų būti aiškinamos taip, kad pareiga nemokamai pateikti duomenų subjektui pirmąją tvarkomų jo asmens duomenų kopiją taikoma dokumentų valdytojui, net jei toks prašymas pateikiamas kitu tikslu nei nurodyta šio reglamento 63 konstatuojamosios dalies pirmame sakinyje. Taigi, ESTT iš esmės nurodė, kad pirmoji paciento medicininių duomenų kopija turėtų būti nemokama. Siekiant įgyvendinti šį išaiškinimą, siūloma CK 6.735 straipsnio 2 dalyje atsakyti formuluotės „jo lėšomis“ ir kartu suderinti CK 6.735 straipsnio 2 dalį su Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 7 straipsnio 5 dalimi. Detaliai apmokėjimą už paciento medicinos dokumentų kopijas reglamentuoja minėto įstatymo 7 straipsnį įgyvendinantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. gegužės 20 d. įsakymas Nr. V-506 „Dėl Rašytinės informacijos, įskaitant ir konfidencialią, apie pacientą ir jam suteiktas paslaugas teikimo ir šios

⁹ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-760-567/2009.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008.

¹¹ Šiaulių apygardos teismo 2013 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-197-194/2013.

paslaugos apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir paciento teisės susipažinti su įrašais savo medicinos dokumentuose įgyvendinimo“.

Be to, CK projekte siūloma numatyti *ex post* peržiūros nuostatą, siekiant įvertinti, ar buvo pasiekti Įstatymų projektais inicijuotų teisinio reguliavimo pakeitimų tikslai, įvertinti teisinio reguliavimo pakeitimų poveikį labiausiai pažeidžiamiems asmenims ir kt.

Dėl CK projekto įgyvendinimo

CK projektu taip pat siūlomos nuostatos dėl teisinio reguliavimo pakeitimų įgyvendinimo. Įsigaliojus CK pakeitimams, asmenys, pripažinti neveiksniais visose srityse, taptų veiksnūs ir būtų laikoma, kad jiems yra nustatyta globa. Asmenys, pripažinti neveiksniais tam tikroje srityje, taip pat taptų veiksnūs ir būtų laikoma, kad jiems yra nustatyta globa teismo sprendime nurodytose srityse, kuriose teisę veikti įgytų jų globėjai. Teismo sprendimuose nurodyti tokių asmenų globėjai ir toliau liktų šių asmenų globėjais, kol nebus pakeisti įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka. Be to, asmenims, pripažintiems neveiksniais iki CK projekto įsigaliojimo, teismo sprendimais nustatyti ribojimai santuokos, rinkimų ir (ar) darbo teisinių santykių srityse būtų taikomi tiek, kiek neprieštarauja šiuo įstatymu pakeistoms CK nuostatomis. Tokiu būdu būtų užtikrinamos Konvencijos 29 straipsnyje numatytų asmenų su negalia garantijų lygiateisiškumas tiek asmenims, kuriems bus nustatoma globa ateityje, tiek asmenims, kuriems globa buvo nustatyta iki Įstatymų projektų priėmimo. Atitinkamai asmenys, kurie teismo buvo pripažinti ribotai veiksniais turtinių santykių srityje, įsigaliojus šiems pakeitimams taptų veiksnūs, o jų rūpintojai, nurodyti teismo sprendimuose, taptų šių asmenų turto administratoriais, nurodytais keičiamo CK 4.239 straipsnio 3 dalyje. Asmenys, kurie buvo pripažinti ribotai veiksniais kitose nei turtinių santykių srityse, taptų veiksnūs ir teismo sprendimuose nurodytose srityse veiktų su rūpintojų sutikimu. Įsigaliojus CK pakeitimams, veikiančių rūpintojų veiklai ir priežiūrai *mutatis mutandis* būtų taikomos globėjų veiklą ir priežiūrą reglamentuojančios teisės aktų nuostatos. Taip pat asmenims, pripažintiems ribotai veiksniais turtinių santykių ar kitose srityse iki CK projekto įsigaliojimo, teismo sprendimais nustatyti ribojimai santuokos, rinkimų ir (ar) darbo teisinių santykių srityse būtų taikomi tiek, kiek neprieštarauja šiuo įstatymu pakeistoms CK nuostatomis. Asmenų, kurie buvo pripažinti ribotai veiksniais kitose nei turtinių santykių srityse, nesusijusiose su santuokos, rinkimų ir darbo teisiniais santykiais, rūpintojai per tris metus nuo šių pakeitimų įsigaliojimo turėtų kreiptis į teismą dėl šių asmenų teisinio statuso peržiūrėjimo, o jei dėl tokio peržiūrėjimo rūpintojai į teismą nesikreiptų, suėjus nurodytam trejų metų terminui šie asmenys taptų veiksnūs visose srityse ir jų rūpintojai būtų atleidžiami nuo pareigų atlikimo. Numatytas pereinamasis trijų metų laikotarpis kitų neturtinių santykių atveju, kai asmuo buvo pripažintas ribotai veiksniumi, skirtas įvertinti, ar tokiam asmeniui nereikia teisinių apsaugos priemonių, siekiant apginti jo interesus.

CK projekte taip pat siūloma pereinamoji nuostata, kad kituose teisės aktuose vartojamos sąvokos ir formuluotės „neveiksnus asmuo“, „neveiksnus tam tikroje srityje asmuo“, „neveiksnus šioje srityje asmuo“, „neveiksnus atitinkamoje srityje asmuo“ atitinka CK projektu pakeistame CK vartojamas formuluotes „asmuo, kuriam nustatyta globa“, „asmuo, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje“, „asmuo, kuriam nustatyta globa šioje srityje“, išskyrus kitus teisės aktus, susijusius su santuokos, rinkimų ir darbo teisinių santykių sritimis. Išskiriami kiti teisės aktai, susiję su santuokos, rinkimų ir darbo teisinių santykių sritimis, kadangi šios asmeninės teisės asmenims nebūtų ribojamos, todėl sąvokų ar formuluočių atitikmenys nurodytų sričių teisės aktuose neaktualūs. Pažymėtina, kad šiuo metu rinkimus reglamentuojančiuose teisės aktuose vartojama neveiksnumo sąvoka tiesiog nebūtų taikoma, kadangi visi asmenys būtų veiksnūs, ir nėra poreikio eliminuoti šią sąvoką iš teisinio reguliavimo.

Dėl globos, asmens turto administravimo nustatymo proceso, globėjo paskyrimo ir kitų CPK pakeitimų

CPK projektu CPK XXVIII skyriuje iš esmės atsisakoma nuostatų, susijusių su bylų dėl asmens pripažinimo neveiksniumi ar ribotai veiksniumi tam tikroje srityje, nagrinėjimu. Vadovaujantis CPK projektu siūlomais pakeitimais, bylos dėl globos nustatymo būtų nagrinėjamos CPK XXX skyriuje nustatyta tvarka. Pareiškimas dėl globos nustatymo būtų paduodamas asmens, kuriam prašoma nustatyti globą, gyvenamosios vietos apylinkės teismui ir paduoti jį būtų galima ne anksčiau kaip likus vieneriems metams iki asmens, kuriam prašoma nustatyti globą, pilnametystės. Šiuo atveju terminas yra

pailginamas, kadangi pagal galiojančias CPK nuostatas dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu galima kreiptis į teismą ne anksčiau kaip likus šešiams mėnesiams iki asmens pilnametystės. Be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, pareiškimе dėl globos nustatymo turės būti išdėstytos aplinkybės, įrodančios asmens asmeninių gebėjimų sutrikimą ar nepakankamumą, dėl kurių jis negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, taip pat aplinkybės, kodėl asmeniui socialinės, asmens sveikatos priežiūros¹² paslaugos¹³ ir kitos įstatymuose numatytos mažiau jo teises ribojančios priemonės nėra pakankamos (ar per pastaruosius, pavyzdžiui, 12 mėnesių asmeniui suteiktos Privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšomis ar asmeninėmis lėšomis apmokamos asmens sveikatos priežiūros paslaugos), ar asmeniui buvo taikyta pagalba priimant sprendimus, turės būti pateikta sveikatos priežiūros įstaigos pažyma, kiti įrodymai apie asmens būklę, socialinio darbuotojo išvada apie asmens, kuriam prašoma nustatyti globą, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse. Vis dėlto svarbu tai, kad, remiantis sveikatos priežiūros srities specialistų vertinimu, asmens sveikatos priežiūros paslaugos nėra pakankamos sveikatos būklei pagerinti ar stabilizuoti, kai po taikyto galimo gydymo ir (ar) galimų medicinos priemonių panaudojimo išlieka ilgalaikis sveikatos būklės ir (ar) kognityvinių funkcijų pablogėjimas, sąlygojantis asmeninių gebėjimų sutrikimą ar nepakankamumą, dėl kurio asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti ar kitaip įgyvendinti civilines teises.

Tais atvejais, kai asmeniui buvo teikta pagalba priimant sprendimus, kartu su šia socialinio darbuotojo išvada taip pat turės būti pateikta asmens, teikusio pagalbą priimant sprendimus, išvada apie asmens, kuriam prašoma nustatyti globą, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba tam tikroje srityje (keičiamo CPK 505 straipsnio 5 dalis). Pastebėtina, kad poįstatyminiame teisės akte bus galima nustatyti, jog pirmiau nurodytos išvados pateikiamos viename dokumente, o pagalbininko išvados apimtis turėtų būti siauresnė nei socialinio darbuotojo išvados apimtis – tik pagal pagalbininko kompetenciją, kiek tai susiję su pagalbos priimant sprendimus teikimu. Šiuo aspektu pažymėtina, kad CPK 111 straipsnio 2 dalies 5 punkte numatyta, jog kiekviename dalyvaujančio byloje asmens procesiniame dokumente turi būti išdėstytos aplinkybės, patvirtinančios procesinio dokumento dalyką, ir įrodymai, patvirtinantys šias aplinkybes. Sistemškai vertinant CPK 111 straipsnio 2 dalies 5 punkto ir siūlomą CPK 505 straipsnio 5 dalies pakeitimą, teigtina, kad konkrečioje byloje dėl globos nustatymo turės būti pateikti pareiškimе išdėstytas aplinkybes pagrindžiantys įrodymai ir bus vertinama, ar šie įrodymai patvirtina, kad asmeniui, kuriam prašoma nustatyti globą, jau taikytos socialinės, asmens sveikatos priežiūros paslaugos ar kitos asmens teises mažiau ribojančios priemonės, arba gydytojo pažyma apie sunkią šio asmens būklę, kuri įrodytų, kad asmeniui reikia veiksmingesnių priemonių. Be to, pagal CPK 443 straipsnio 8 dalį teismas ypatingosios teisenos bylose yra aktyvus ir turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išaiškintos bylos aplinkybės, taigi teismas galėtų pareikalauti ir kitų teismo sprendimui reikalingų dokumentų remdamasis bendrosiomis proceso taisyklėmis, kaip ir pagal šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą. Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarką, kaip ir pagal galiojančią reguliavimą, nustatys socialinės apsaugos ir darbo ministras.

Bylos dėl asmens globos nustatymo nagrinėjimo tvarka iš esmės lieka analogiškai šiuo metu galiojančiai globėjo skyrimo tvarkai. Taip pat, siekiant kuo labiau paskatinti globos tam tikroje srityje

¹² Asmens sveikatos priežiūra – valstybės licencijuota fizinių ir juridinių asmenų veikla, kurios tikslas – laiku diagnozuoti asmens sveikatos sutrikimus ir užkirsti jiems kelią, padėti atgauti ir sustiprinti sveikatą. Neapima visuomenės sveikatos priežiūros paslaugų (organizacinių, teisinių, ekonominių, techninių, socialinių ir medicinos priemonių, padedančių įgyvendinti ligų ir traumų profilaktiką, išsaugoti visuomenės sveikatą ir ją stiprinti, visuma) (Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 2 straipsnio 1 ir 23 dalys).

¹³ Asmens sveikatos priežiūros paslaugos pagal paslaugų klasifikatorių, patvirtintą Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2005 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. 1K-81 „Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų ir sveikatos programose numatytų paslaugų, už kurias mokama iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, klasifikatoriaus patvirtinimo“.

nustatymą naudoti tik kaip kraštutinę priemonę, kai asmeniui buvo taikyta pagalba priimant sprendimus, globos institucija turės papildomai pateikti duomenis apie šią teiktą pagalbą.

Asmens, kuriam siūloma nustatyti globą tam tikroje srityje, teisę turėti atstovą ir būti atstovaujama advokato bylą nagrinėjant teisme, teisę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą siūloma reglamentuoti analogiškai kaip ir šiuo metu galiojančiame bylų dėl asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnio tam tikroje srityje procese. Įtvirtinama nuostata, kad teisėjas praneša šiam asmeniui, kad nagrinėjant bylą dėl globos tam tikroje srityje nustatymo, globėjo paskyrimo būtina, kad jam atstovautų advokatas, ir nustato terminą, per kurį šis fizinis asmuo turi pasirinkti advokatą, teiksiantį jam teisinę pagalbą (keičiamo CPK 506 straipsnio 4 dalis). Tuo atveju, jeigu asmuo per nustatytą terminą nepasirenka advokato, teiksiančio jam teisinę pagalbą, pranešama valstybės garantuojamą teisinę pagalbą organizuojančiai institucijai apie tai, kad šiam asmeniui būtinas advokatas (keičiamo CPK 506 straipsnio 5 dalis).

Nuostatos dėl žodinio bylos nagrinėjimo iš esmės nekeičiamos, tik siūloma įtvirtinti nuostatą, kad kai teismui kyla abejonų dėl globos tam tikroje srityje pilnamečiam asmeniui nustatymo tikslingumo, visos abejonės turi būti vertinamos asmens, kuriam prašoma nustatyti globą tam tikroje srityje, naudai ir visais atvejais turi būti vertinamos kuo mažiau asmens teises ribojančių įstatymuose numatytų priemonių taikymo galimybės (keičiamo CPK 507 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad asmuo, kuris paduotų aiškiai nepagrįstą pareiškimą dėl globos tam tikroje srityje nustatymo pilnamečiam asmeniui, teismo nutartimi galėtų būti nubaustas nuo penkiasdešimt iki šešių šimtų eurų bauda, iš jo taip pat būtų priteisiamos bylinėjimosi išlaidos (keičiamo CPK 505 straipsnio 4 dalis), tai iš esmės analogiška nuostata galiojančiai CPK 463 straipsnio 4 daliai. CPK įstatymo projektu taip pat siūloma įtvirtinti asmens, kuriam nustatoma globa tam tikroje srityje ir paskiriamas globėjas, ir byloje dalyvaujančių asmenų teisę apskusti teismo nutartį, kuria nustatoma globa tam tikroje srityje ir paskiriamas globėjas (keičiamo CPK 508 straipsnio 6 dalis). Atitinkamai išnykus aplinkybėms, dėl kurių asmeniui buvo nustatyta globa tam tikroje srityje, teismas, CPK numatytiems asmenims ar pačiam asmeniui, kuriam nustatyta globa tam tikroje srityje, padavus pareiškimą, turėtų peržiūrėti savo priimtą nutartį (keičiamo CPK 508¹ straipsnis). Kaip minėta, taip pat per globėjų priežiūros mechanizmą bus galima nustatyti, ar nėra poreikio peržiūrėti teismo nutartį dėl asmeniui nustatytos globos tam tikroje srityje panaikinimo. Teismui nustatčius, kad asmeniui galėtų būti pritaikytos mažiau asmens teises ribojančios įstatymuose numatytos priemonės ar pasiūlyta kreiptis dėl socialinių, asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, teismo nutarties kopija būtų išsiunčiama savivaldybės, kurioje gyvena asmuo, kuriam prašyta nustatyti globą, administracijai (keičiamo CPK 508¹ straipsnio 3 dalis). Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų poreikio tenkinimą, jose yra socialines paslaugas administruojantys padaliniai (Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo 16 straipsnis; Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 12 ir 14 punktai). Taigi teismo nutarties kopiją išsiuntus savivaldybės, kurioje gyvena asmuo, kuriam prašyta nustatyti globą tam tikroje srityje, administracijai, būtų perduodama informacija apie tai, kad asmeniui reikalingos tam tikros socialinės, asmens sveikatos priežiūros paslaugos ar pagalba.

Šiuo metu, asmenį pripažįstant neveiksniu ar ribotai veiksnio, skiriama privaloma teismo ekspertizė. Šios kategorijos bylose jos neskirti teisėjas gali tik išimtiniais atvejais. Atsižvelgiant į galiojančią reguliavimą, ir kasacinio teismo praktikoje šiam įrodymui suteikiama didelė svarba. Remiantis kasacinio teismo išaiškinimu, yra du būtini neveiksnumo (riboto veiksnio) nustatymo kriterijai: *medicininis* – asmens psichinė liga ar proto negalia, nustatyta arba patvirtinta asmens psichinei būsenai nustatyti teismo paskirtos teismo psichiatrijos ekspertizės metu (CPK 466 straipsnis, 467 straipsnio 4 dalis), ir juridinis – psichinės ligos ar proto negalios nulemtas asmens negalėjimas (dalinis) suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Tiek medicininis asmens, dėl kurio pripažinimo neveiksniu (ribotai veiksnio) kreiptasi į teismą, vertinimas, teismui skiriant ir kompetentingiems asmenims atliekant teismo psichiatrijos ekspertizę, tiek asmens negalėjimo (iš dalies) suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti

svarstymas (juridinis kriterijus) yra sudėtinės asmens neveiknumo (riboto veiknumo) nustatymo proceso dalys, kurios yra būtinos ir vienodai svarbios kiekvienos bylos dėl asmens pripažinimo neveiksniumi (ribotai veiksniumi) atveju¹⁴. Taip pat Teisingumo ministerijos atliktas teismo sprendimų bylose dėl asmens veiknumo ribojimo tyrimas atskleidė, kad iš 739 peržiūrėtų bylų net 729 bylose (98 proc.) buvo paskirta teismo ekspertizė. Iš stebėsenos metu gautų duomenų, taip pat viešųjų konsultacijų metu vykusių diskusijų yra žinoma, kad Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos 2017 m. asmens civilinio veiknumo vertinimui atliko 1469 ekspertizes, 2018 m. – 1388, o 2019 m. – 1231 ekspertizę. Tai reiškia, kad labai didelis paskirtų ekspertizių skaičius nulėmė ekspertinių tyrimų laukimo eiles civilinėse bylose dėl asmens veiknumo įvertinimo, dėl ko bylos dėl asmens veiknumo ribojimo yra nagrinėjamos ilgai. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, akcentuotina, kad atsisakius privalomos teismo ekspertizės, bylose dėl globos nustatymo būtų atsisakyta ne tik medicininio asmens įvertinimo, bet sutrumpėtų ir šių bylų nagrinėjimas.

Vis dėlto, remiantis sisteminiu Konvencijos aiškinimu, valstybės turėtų prioretizuoti reikiamos pagalbos asmeniui teikimą, asmens gebėjimų stiprinimą, individualios asmens situacijos įvertinimą, pagalbos priemonių skyrimo neremti vien medicininės būklės kriterijumi. Siekiant priartinti formuojamą teismų praktiką prie Konvencijos siekių, numatoma atsisakyti privalomo teismo ekspertizės skyrimo, kiek įmanoma atsieti asmens globos nustatymą nuo medicininės asmens būklės, taip sukuriant ir daugiau diskrecijos laisvės teismams patiems įvertinti kiekvieno asmens, dėl kurio kreipiamasi į teismą, padėtį, aplinkybes, galimą poreikį skirti teismo ekspertizę nustatant asmeniui globą. Esant poreikiui įvertinti asmens medicininę būklę, teismas ekspertizę skirti galės įprastine tvarka pagal bendrąsias teismo ekspertizės skyrimo nuostatas.

Kaip minėta, CK projektu siūloma įtvirtinti nuostatą, kad jei asmuo dėl savo asmeninių gebėjimų sutrikimo ar nepakankamumo negali apginti savo turtinių interesų, CK apibrėžtas asmenų ratas turėtų teisę kreiptis į teismą su prašymu nustatyti tokio asmens turtui paprastąjį administravimą. Bylos dėl kito asmens turto administravimo šiuo metu nagrinėjamos CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka – supaprastinto proceso tvarka. Naujos kategorijos bylas dėl prašymo nustatyti asmens turtui paprastąjį administravimą taip pat siūloma nagrinėti CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka. Be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui ir formai, prie prašymo dėl turto administravimo nustatymo turės būti pridėta socialinio darbuotojo išvada apie asmens, dėl kurio teikiamas atitinkamas prašymas, gebėjimą pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus savarankiškai ar naudojantis pagalba konkrečiose srityse (keičiamo CPK 581 straipsnio 1 dalis). Šios bylos būtų nagrinėjamos žodinio proceso tvarka (keičiamo CPK 582 straipsnio 2 dalis), o teismo nutartis nustatyti turto administravimą arba teismo nutartis atsisakyti jį nustatyti būtų skundžiamos apeliacine tvarka (dėl šių nutarčių galėtų būti paduodamas atskirasis skundas).

Siekiant aiškiai reglamentuoti asmens, teikiančio pagalbą priimant sprendimus, civilinį procesinį statusą ir užtikrinti galimybę asmeniui, kuriam reikalinga pagalba, veiksmingai ja pasinaudoti ir proceso metu, siūloma CPK 38 straipsnį papildyti nauja dalimi, įtvirtinant nuostatą, kad kartu su pilnamečiu fiziniu asmeniu jam pageidaujant teisme turi teisę dalyvauti šiam asmeniui pagalbą priimant sprendimus teikiantis asmuo (pagalbininkas). Pagalbininko teisę teikti pagalbą priimant sprendimus teismas nustatytų pagal Globos ir pagalbos priemonių registro duomenis. Siūlomas pakeitimas įtvirtina pagalbininko teisę dalyvauti teisme, t. y. fiziškai ateiti į teismo posėdį kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, padėti šiam asmeniui komunikuoti, pateikti jo priimtus sprendimus ar nuomonę, suprasti atliekamus procesinius veiksmus, juos atlikti ir pan., tačiau šia nuostata nesukuriama pareiga teismui siųsti pagalbininkui procesinius dokumentus ar kviesti jį į teismo posėdį ar pan. Ši nuostata reikalinga tam, kad pagalbininkas galėtų kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, dalyvauti teismo posėdyje, o teismas priimtų ir leistų pagalbininkui fiziškai būti teismo posėdyje, jam pasisakyti kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba, o bylą nagrinėjantis teisėjas galėtų

¹⁴ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 11 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008; 2013 m. balandžio 17 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-224/2013; 2018 m. balandžio 12 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-151-403/2021; 2021 m. birželio 16 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-319-1075/2021.

lengviau suprasti asmens, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, valią, galbūt tam tikrais atvejais ir šio asmens ypač pažeidžiamą momentinę būklę atliekant procesinį veiksmą. Pabrėžtina, kad siūloma norma reiškia teisę pagalbininkui dalyvauti kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, bet ne pareigą tokiam asmeniui pagalbininką atsivesti į teismo posėdį. Ši CPK pakeitimą sistemiškai taikant kartu su siūloma įtvirtinti nauja CK 3.279² straipsnio 3 dalimi, asmuo, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, turi teisę ir vienas dalyvauti teismo procese ir priimti asmeninius sprendimus.

Kartu su pirmiau minėtais CPK pakeitimais redakciniu aspektu keičiami ir galiojantys CPK 87, 137, 163, 166, 296, 315, 336, 366, 442, 462, 463, 464, 464¹, 482, 488, 489, 491, 493, 494, 495, 496, 509, 538, 600, 626, 628, 789, 810 straipsniai.

Siūlomi CK, CPK pakeitimai, kuriais būtų atsisakoma asmens neveiksnumo ar riboto veiksnumo institutų, išplečiamas kito asmens turto administravimas, siūlomos kitos asmens veiksnumui veiksmingai įgyvendinti reikalingos priemonės, įtvirtinamas aiškus draudimas riboti Konvencijos garantuojamas asmenines teises, atsisakoma privalomos teismo ekspertizės, atitiktų Konvencijos reikalavimus ir būtų svarbus žingsnis užtikrinant Konvencijos nuostatų įgyvendinimą, nes globos tam tikroje srityje, kaip *ultima ratio* priemonės, nustatymas asmeniui nebėtų siejamas su privalomu medicininiu šio asmens vertinimu ir galiojanti sprendimo priėmimo už kitą asmenį tvarka būtų pakeista pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, tvarka. Be to, šie pakeitimai išplėstų turimus teisinius įrankius, siekiant kuo efektyviau padėti įgyvendinti asmens veiksnumą, taip pat prisidėtų siekiant užtikrinti asmenų su negalia turtinių interesų apsaugą.

Dėl ABTĮ, KTĮ ir ŽULPKĮ projektų

Kartu su CK projektu bei CPK projektu teikiamais ABTĮ projektu, ŽULPKĮ projektu, VGTPĮ projektu siūlomi pakeitimai, kuriais iš esmės siekiama galiojančių reguliavimų suderinti su pagrindiniais Įstatymų projektais (CK projektu ir CPK projektu) siūlomais pakeitimais. ABTĮ ir KTĮ projektais siūloma įtvirtinti pagalbininko teisę dalyvauti teismo procese kartu su asmeniu, kuriam teikiama pagalba priimant sprendimus, atsisakoma nuostatų, susijusių su asmens neveiksnumo institutu, prireikus įtraukiant nuostatas, susijusias su globos nustatymu asmeniui. VGTPĮ projektu siūloma patikslinti nuostatas dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo ir užtikrinti antrinės teisinės pagalbos teikimą asmenims bylose, susijusiose su globos nustatymu. ŽULPKĮ projektu taip pat atsisakoma nuostatų, susijusių su asmens neveiksnumo institutu, prireikus įtraukiant nuostatas, susijusias su globos nustatymu asmeniui (pavyzdžiui, apie sprendimą taikyti būtinąjį hospitalizavimą ir (ar) būtinąjį izoliavimą būtų informuojamas ir asmuo, dėl kurio priimtas sprendimas, ir jo atstovas pagal įstatymą – globėjas). Be to, atsisakoma nuostatų, susijusių su atstovo pagal įstatymą sutikimu dėl asmens hospitalizavimo ir (ar) izoliavimo, taip visiems asmenims būtų taikomos vienodos sąlygos ir užtikrinamas asmenų lygiateisiškumo principas.

Siekiant skatinti pagalbos priimant sprendimus teikimą ir įvertinant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktą informaciją apie naujai kuriamas pagalbą teikiančių specialistų pareigybes vykdomo projekto „Perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų sostinės regione, vidurio ir vakarų Lietuvos regionuose“ rėmuose, numatoma, kad Įstatymų projektų nuostatos, susijusios su pagalbos priimant sprendimus teikimu ir pagalbą priimant sprendimus teikiančių asmenų dalyvavimu teismo procesuose, įsigalios 2025 m. liepos 1 d.

Kitų Įstatymų projektų nuostatų numatomas įsigaliojimo terminas 2027 m. sausio 1 d. pasirinktas įvertinus tai, kad bus reikalingi esminiai Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro teisiniai bei technologiniai pakeitimai. Be to, psichikos sveikatai ir būtinoms pokyčiams prioritetas skiriamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės lygmeniu, todėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane numatyta ir įgyvendinama priemonė: „Įdiegti naujas ir tobulinti esamas psichikos sveikatos bendruomeninio lygio paslaugas, užtikrinant jų kokybę ir prieinamumą visoje Lietuvos teritorijoje, užpildant spragas tarp pirminės sveikatos priežiūros grandies ir stacionarų“, kuriai suplanuotos ir pradėtos naudoti Europos Sąjungos lėšų investicijos į infrastruktūros

sukūrimą bei Integruotų psichikos sveikatos paslaugų bei modelių išbandymą ir diegimą. Preliminarus vidutinis projektų įgyvendinimo pabaigos laikotarpis – 2027 metai. Projektų metu sukuriama naujų bendruomeninių psichikos sveikatos priežiūros paslaugų pasiūla (Psichikos ir elgesio sutrikimų gydymo bendruomenėje komandos, atvejo vadyba psichikos sveikatos centruose, psichiatrijos dienos stacionaro paslaugų plėtra). Naujos paslaugos gali prisidėti prie kai kurių asmenų sveikatos būklės pagerinimo ar stabilizavimo. Todėl siūlytina pokyčių įsigaliojimo terminą taip pat derinti su naujų paslaugų įdiegimu, taip sudarant asmenims, kuriems galėtų būti nustatoma globa tam tikroje srityje, lygias galimybes pasinaudoti ir naujomis bendruomeninėmis psichikos sveikatos priežiūros paslaugomis.

Jau minėta, kad bus reikalingas įvairių sričių specialistų pasirengimas teisinio reguliavimo pokyčiams. Siekiant, kad visa teisės aktų sistema būtų parengta ir priimta dar iki Įstatymų projektais siūlomų pakeitimų įsigaliojimo, paliekant pakankamą pereinamąjį laikotarpį, numatyta, kad įgyvendinamieji teisės aktai turėtų būti priimti iki 2025 m. liepos 1 d.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Įstatymų projektuose siūlomo teisinio reguliavimo galimos pasekmės, jo poveikis, dėl jo kylančios rizikos ir alternatyvos aptarti vykusių viešųjų konsultacijų metu¹⁵. Numatomo teisinio reguliavimo teigiamos pasekmės detalčiau aptartos šio aiškinamojo rašto 4 dalyje.

Didžiausias teigiamas Įstatymų projektų sukuriamas poveikis prognozuojamas socialinei aplinkai, įvertinant tai, kad siūlomos priemonės sudarys palankias sąlygas skatinti pagarbą pažeidžiamų asmenų – asmenų su negalia teisėms ir laisvėms bei jų interesų apsaugai, jų nediskriminuoti. Įstatymų projektais siūlomi pakeitimai atitiktų Konvencijos reikalavimus, pakeistų galiojančią sprendimo priėmimo už kitą asmenį tvarką pagalbos, teikiamos priimant sprendimą, tvarka ir užtikrintų asmenų, turinčių negalią, lygų su kitais asmenimis dalyvavimą įvairiose gyvenimo srityse. Tikimasi teigiamo poveikio ir Lietuvos įvaizdžiui tarptautinėje erdvėje, atsižvelgiant į tai, kad Įstatymų projektais būtų pridedama prie Konvencijos 12 straipsnyje nustatytų standartų įgyvendinimo. Panaikinus teisių ribojimus, susijusius su santuokos, rinkimų ir darbo teisinių santykių sritimis, būtų prisidedama ir prie pamatinėmis žmogaus teisėmis tarptautinėje teisėje pripažįstamų teisių užtikrinimo.

Tais atvejais, kai numatomos pagalbos priemonės nebus pakankamos, išliks galimybė asmeniui paskirti globėją, todėl neigiamų Įstatymų projektų pasekmių, susijusių su asmenų galimybėmis įgyvendinti savo teises, nenumatoma. Lietuva nėra pirma valstybė, kuri atsisako neveiksnumo instituto, toks reguliavimas pasirinktas ir Čekijos Respublikoje. Taip pat kitose valstybėse nuosekliai siekiama atsisakyti pamatinių teisių ribojimų, pavyzdžiui, jau 2014 m. atliktoje Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros peržiūroje nurodyta, kad teisė balsuoti nėra siejama su teisiniu veiksnium Austrijoje, Kroatijoje, Italijoje, Latvijoje, Nyderlandų Karalystėje, Švedijos Karalystėje ir Anglijoje¹⁶.

Be to, priėmus Įstatymų projektus, sumažėtų darbo krūvis teismo ekspertizės atliekantiems asmenims. Manytina, kad priėmus Įstatymų projektus, galimas valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą teikiančių asmenų krūvio sumažėjimas. Taip pat atsisakoma savivaldybėse veikiančių Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijų, dėl ko sumažės darbo krūvis savivaldybėse, kurios peržiūri neveiksnių tam tikroje srityje asmenų būklę. Įvertinant tai, kad savivaldybių funkcijos buvo atitinkamai praplėstos, priimant naujos redakcijos Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymą, siūlomi pakeitimai derinami su šiuo priimtu įstatymu, todėl Įstatymų projektais numatomos priemonės nesąlygos didesnio savivaldybių darbo krūvio, savivaldybės ir toliau vykdyti funkcijas, kurias joms vykdyti pavesta ir šiuo metu.

Kilus nenumatytų pasekmių, jos galės būti įvertinamos atliekant CK projekte siūlomą numatyti *ex post* peržiūrą.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai.

¹⁵ Daugiau informacijos apie viešųjų konsultacijų rezultatus galima rasti čia: <https://tm.lrv.lt/lt/konsultavimasis-su-visuomene/ivykusios-viesosios-konsultacijos/viesoji-konsultacija-del-zmoniu-su-negalia-poreikiu/>

¹⁶ <https://fra.europa.eu/en/content/can-persons-deprived-legal-capacity-vote>

Tikėtina, kad priimti Įstatymų projektai neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai bei korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Tikėtina, kad Įstatymų projektai įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams. Įstatymų projektais įgyvendinama Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 (nauja redakcija nuo 2023 m. gruodžio 23 d.), 8.1 papunktyje numatyta priemonė „Įgyvendinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją ir atsižvelgiant į viešųjų konsultacijų rezultatus, atsisakyti visiško neveiksmo instituto, kartu pasiūlant priemones, kurios padėtų asmenims su negalia efektyviai įgyvendinti savo teises“, kadangi Įstatymų projektai yra parengti, be kita ko, remiantis viešųjų konsultacijų metu gautais duomenimis, o jais siūlomas teisinis reguliavimas, kuriuo būtų atsisakyta asmens neveiksmo ir riboto veiksmo institutų, atitiktų Konvencijos keliamus reikalavimus.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Siekiant Įstatymų projektais siūlomus pakeitimus inkorporuoti į teisinę sistemą, priimti naujų, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios kitų galiojančių įstatymų nereikės.

10. Įstatymų projektų atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, įstatymų projektų sąvokų ir jas įvardijančių terminų įvertinimas Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymų projektuose nepateikiama naujų sąvokų ir sąvokas įvardijančių terminų, todėl jie nevertintini Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei.

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai.

Turės būti pakeisti Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 1771. Įgyvendinant siūlomus pakeitimus taip pat turės būti panaikinti Neveiksnių asmenų būklės peržiūrėjimo komisijų pavyzdiniai nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. 1123.

Socialinės apsaugos ir darbo ministras turės pakeisti asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarką, sveikatos apsaugos ministras – Ligoninių, asmenų, įtariamų, kad serga užkrečiamosiomis ligomis, turėjusių sąlytį, ir sukėlėjų nešiotojų būtiną hospitalizavimo ir (ar) būtiną izoliavimo organizavimo tvarkos aprašą.

Taip pat prireikus bus keičiami ar priimami kiti įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai. Siekiant teisėkūros efektyvumo, kituose teisės aktuose vartojamos, tačiau Įstatymų projektais atsisakomos sąvokos bus keičiamos tuos teisės aktus peržiūrint ateityje dėl kitų priežasčių.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti.

Įstatymų projektams įgyvendinti galimai bus reikalingos valstybės biudžeto lėšos, atsižvelgiant į tai, kad pakeitus teisinį reglamentavimą bus reikalingi esminiai Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registro teisiniai bei technologiniai pakeitimai (šio registro pertvarkymas; susijusių sistemų pakeitimai; po pakeitimų įsigaliojimo privalomas registro duomenų keitimas, objektų išregistravimas bei įregistravimas). Remiantis Valstybės įmonės Registrų centro pateikta informacija, preliminarus lėšų poreikis registro pertvarkymui (techninės specifikacijos parengimas, registro modernizavimas (analizė, projektavimas, programavimas, funkcinis testavimas, diegimas, paleidimas); atsparumo įsilaužimui testavimas; projekto vadovo paslaugos) gali siekti iki 1,5 mln. eurų.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos (toliau – Tarnyba) vertinimu, šiuo metu nėra galimybės nustatyti, ar bylų dėl asmens turto administratoriaus paskyrimo, globos pilnamečiam asmeniui nustatymo apimtys išliks tolygios ir ar visais atvejais, kuomet buvo sprendžiami klausimai dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksnium tam tikroje srityje, po pakeitimų bus inicijuojamos bylos dėl globos pilnamečiam asmeniui nustatymo, t. y. ar atvejų skaičius mažės, ar didės, todėl planavimo laikotarpiu tikėtina, jog srautai nepakis. Šiuo metu valstybės biudžeto lėšos, skirtos apmokėti advokatams užmokestį už suteiktas paslaugas bei kompensuoti jų išlaidas, yra skiriamos, kai advokatai teikia teisinę pagalbą fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje bylose. Priėmus Įstatymų projektus, antrinė teisinė pagalba bus garantuojama globos tam tikroje srityje nustatymo ir keičiamo CK 4.239 straipsnio 3 dalyje numatyto paprastojo turto administravimo nustatymo bylose, bet prognozuoti, koks bus tokių bylų skaičius, nėra galimybių. Tačiau lėšų, skirtų apmokėti advokatams užmokestį už suteiktas paslaugas bei kompensuoti jų išlaidas, išteklių, kurie buvo skiriami apmokėti advokatams užmokestį už suteiktas paslaugas fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksnium tam tikroje srityje bylose, persikels į globos tam tikroje srityje nustatymo ir paprastojo turto administravimo nustatymo bylas. Taip pat pastebėtina, kad Už antrinės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių nustatymo ir mokėjimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimu Nr. 364, 4 punkte, be kita ko, nustatyta, kad advokatams, baigusiems specialiuosius mokymus pagal teisingumo ministro tvirtinamas advokatų, kurie teikia antrinę teisinę pagalbą konkrečiose srityse, specialiųjų mokymų organizavimo taisyklės, už faktinį antrinės teisinės pagalbos teikimo laiką, skirtą procesiniams veiksams atlikti, ir laiką, skirtą pasirengti nagrinėti bylą, mokamas dvigubas užmokestis. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2024 m. balandžio 10 d. įsakymu Nr. 1R-123 „Dėl advokatų, teikiančių antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą konkrečiose srityse, 2024 metų specialiųjų mokymų programos patvirtinimo“ patvirtinta Advokatų, atstovaujančių asmenims sprendžiant jų priverstinio hospitalizavimo ir gydymo, būtinąjo hospitalizavimo ir (ar) būtinąjo izoliavimo, veiksnio ribojimo klausimus, 2024 metų specialiųjų mokymų programa. Taigi advokatų, besispecializuojančių asmenų veiksnio ribojimo bylose, papildomam užmokesčiui už antrinės teisinės pagalbos teikimą šios kategorijos bylose jau šiuo metu yra reikalingos papildomos valstybės biudžeto lėšos. Nors tai netiesiogiai dėl Įstatymų projektų atsirandantis valstybės biudžeto lėšų poreikis, tačiau tokios lėšos bus reikalingos ir ateityje, kadangi jos susijusios su pažeidžiamų asmenų, kuriems užtikrinama antrinė valstybės garantuojama teisinė pagalba, atstovavimu tam tikrų kategorijų bylose (pvz., pagal Įstatymų projektais siūlomą teisinį reguliavimą – bylose dėl globos tam tikroje srityje nustatymo ir kt.).

Taip pat pastebėtina, kad šiuo metu už teismo paskirtas teismo psichiatrijos ar teismo psichologijos ekspertizes ypatingosios teisenos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu, dėl fizinio asmens pripažinimo ribotai veiksnium apmoka Nacionalinė teismų administracija (toliau – NTA) iš tam skirtų valstybės biudžeto lėšų, o jei šalis pateikė prašymą atlikti ekspertizę, sumos, mokėtinos ekspertinėms įstaigoms, mokamos iš teismo sąskaitos, į kurią yra šios šalies CPK nustatyta tvarka įmokėtas avansas bylinėjimosi išlaidoms padengti¹⁷. Remiantis viešai skelbiamos 2023 m. NTA veiklos ataskaitos duomenimis, centralizuotai apmokėti už teismų skirtas teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizes civilinio proceso ypatingosios teisenos bylose 2023 m. skirta 375 000 eurų valstybės biudžeto asignavimų¹⁸ (šiuo metu ambulatorinės pirminės teismo psichiatrijos ekspertizės kaina, kurią

¹⁷ Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. 344, 13 punktas.

¹⁸ <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/02/2023-m.-nta-veiklos-ataskaita.pdf>.

moka NTA – 512,16 eurų¹⁹). Priėmus Įstatymų projektus, teismas skirti ekspertizę galės įprastine tvarka pagal bendrąsias teismo ekspertizės skyrimo nuostatas, tačiau negalima prognozuoti, kiek tokių ekspertizių teismas skirs. Taigi, jei ekspertizė būtų skiriama valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą teikiančio advokato prašymu, ši ekspertizė turėtų būti apmokama iš Tarnybos lėšų (šiuo metu ambulatorinės pirminės teismo psichiatrijos/psichologijos ekspertizės kaina, kurią moka proceso šalis, pateikusi prašymą skirti ekspertizę, yra 468,40 eurų²⁰), todėl gali kilti poreikis perskirstyti valstybės biudžeto lėšų asignavimus, tačiau lėšų poreikio padidėjimas nėra numatomas. Priėmus Įstatymų projektus, galimas teismo ekspertizių atvejų padidėjimas, jei į teismą būtų kreipiamasi siekiant peržiūrėti asmenų, iki pakeitimų įsigaliojimo pripažintų neveiksniais tam tikrose srityse, statusą (siekiant panaikinti globą, taikyti mažiau asmenų teises ribojančias priemones), tačiau šiuo metu nėra galimybių nustatyti, koks būtų teismo ekspertizių skyrimo poreikis šiais atvejais.

Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktais duomenimis, šiuo metu Asmens su negalia teisių apsaugos agentūros prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgyvendinamam projektui „Perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų sostinės regione, vidurio ir vakarų Lietuvos regionuose“, kuriame numatyti 62 pagalbos priimančios sprendimus specialistų etatai, per metus numatyti 1 677 569 eurai (60 mėn. numatyta 8 387 845 eurai). Nurodyto įgyvendinamo projekto metu vieno pagalbos priimančios sprendimus specialisto darbo užmokestis per metus – 24 908,04 eurai neatskaičius mokesčių (2 075,67 eurai (darbo užmokestis per mėnesį, neatskaičius mokesčių) × 12 mėn.). Ši nurodyta suma yra orientacinė, kurios ateityje reikės savivaldybėms, teikiant pagalbos priimančios sprendimus paslaugą, kai pasibaigs nurodyto projekto įgyvendinimas. Be to, atsižvelgiant į tai, kad Įstatymų projektais numatomi pakeitimai gali būti aktualūs plačiai specialistų grupei (socialinių paslaugų srities darbuotojams), papildomi mokymai bus organizuojami pasitelkiant Socialinių paslaugų srities darbuotojų kompetencijų centrą, kurio veiklai per metus skiriama apie 700 tūkst. eurų. Taip pat, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistai, atsižvelgiant į poreikį, organizuoja mokymus pasitelkdamiesi vidinius resursus, t. y. savo ekspertines žinias.

Tais atvejais, kai asmuo pateks į eilę ilgalaikiai socialinei globai gauti, teisiniame reguliavime yra numatyta, kad asmuo gali gauti alternatyvias paslaugas, tokias kaip pagalbą į namus, dienos socialinę globą ir pan. Kadangi veiksnio ribojimo statistika rodo, kad veiksnio ribojimas didžiąja dalimi yra susijęs su artimųjų poreikiais paprasčiau naudotis asmens finansais ir turtu, tokiu atveju pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas kitoms CK ir CPK projektų nuostatoms, kurios įtvirtina turto administravimą, paprastąjį turto administravimą. Taigi, problemos priežastis būtina šalinti savivaldybėse aktyvinant pirminę ir antrinę teisinę pagalbą kur artimieji būtų konsultuojami dėl kitų priemonių pasitelkimo, o ne dėl globos nustatymo. Tačiau šiuo metu nėra galimybių įvertinti, ar ateityje pagalbos priimančios sprendimus specialistų nereikės daugiau, nei dabar numatyta projekte.

Be to, aptartas pereinamuoju laikotarpiu reikalingų vadinamų „minkštųjų priemonių“ poreikis galėtų būti realizuojamas be papildomų finansinių išteklių, įtraukiant jas į įvairių sričių specialistų kasmetines mokymo programas, kvalifikacijos kėlimą.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Rengiant Įstatymų projektus specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Įstatymų projektų reikšminiai žodžiai.

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia jiems įtraukti į kompiuterinę sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną Eurovoc: „pagalba priimančios sprendimus“, „pagalbininkas“, „išankstinis nurodymas“, „turto administratorius“, „globa“.

¹⁹ Teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizių paslaugų kainos civilinėse bylose: <https://www.vtpt.lt/ekspertiziu-kainos-civilinese-bylose/>.

²⁰ Ten pat.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.
Nėra.